

TERRY EAGLETON
Marksizm ve Edebiyat Eleştirisini

TERENCE FRANCIS EAGLETON 22 Şubat 1943'te, Salford'da doğdu. İrlanda kökenlidir ve en önemli İngiliz edebiyat eleştirmenlerinden birisidir. Eagleton, edebiyat profesörü olarak çeşitli üniversitelerde çalışmalarını sürdürmektedir. *New Left Review*, *New Statesman*, *London Review of Books* ve *The Guardian*'da yayımlanmış pek çok makalesi mevcuttur. Yazarın Türkçeye çevrilmiş çalışmalarından bazıları şunlardır: *Postmodernizmin Yanılsamaları* (Ayrıntı, 1999); *Azizler ve Alimler* (Agora, 2003); *Edebiyat Kuramı* (Ayrıntı, 2004); *Estetiğin İdeolojisi* (Doruk, 2004); *Kuramdan Sonra* (Literatür, 2004); *İdeoloji* (Ayrıntı, 2005); *Kültür Yorumları* (Ayrıntı, 2005); *William Shakespeare* (Boğaziçi Üniversitesi, 2005); *Marx Neden Haklıydı?* (Yordam, 2011) *Eleştiri ve İdeoloji* (İletişim, 2009); *Kötülük Üzerine Bir Deneme* (İletişim, 2011); *Hayatın Anlamı* (Ayrıntı, 2012).

Marxism and Literary Criticism

© 1976 Terry Eagleton

Önsöz © 2002 Terry Eagleton

Bu kitabın ilk baskısı Taylor & Francis Group'a bağlı Routledge tarafından yapılmıştır.

Bu kitabın yayın hakları AnatoliaLit Agency'nin aracılığıyla Taylor & Francis Group'dan alınmıştır.

İletişim Yayınları 1791 • Edebiyat Eleştirisi 30

ISBN-13: 978-975-05-1090-8

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Levent Cantek

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Ahmet Batmaz

DİZİN Ekrem Buğra Bute

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TERRY EAGLETON

Marxizm ve Edebiyat Eleştirisi

Marxism and Literary Criticism

ÇEVİREN *Utku Özmakas*

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
İkinci Baskıya Önsöz.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
Edebiyat ve Tarih	15
Marx, Engels ve eleştiri.....	15
Altyapı ve üstyapı.....	18
Edebiyat ve üstyapı.....	23
Edebiyat ve ideoloji.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	
Biçim ve İçerik	35
Tarih ve biçim.....	35
Biçim ve ideoloji.....	39
Lukács ve edebi biçim.....	42
Goldmann ve kalıtımsal yapısalcılık.....	47
Pierre Macherey ve “merkezsiz” biçim.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yazar ve Bağlanma	53
Sanat ve proletarya.....	53
Lenin, Troçki ve bağlanma.....	56
Marx, Engels ve bağlanma.....	59
Yansıtmacı kuram.....	64
Edebi bağlanma ve İngiliz Marksizmi.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Üretici Olarak Yazar	75
Ürün olarak sanat.....	75
Walter Benjamin.....	76
Bertolt Brecht ve “epik” tiyatro.....	80
Biçim ve üretim.....	83
Gerçekçilik ya da modernizm?.....	87
Bilinç ve üretim.....	89
<i>SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA</i>	93
<i>DİZİN</i>	97

ÖNSÖZ

Marksizm oldukça karmaşık bir konudur ve onun Marksist edebiyat eleştirisi olarak bilinen dalının da ondan aşağı kalır yanı yoktur. Öyleyse bu kısa çalışmada birkaç temel mesele ve onlar etrafında yükselen bazı temel sorunlara değinmekten fazlasını yapmak imkânsızdır. (Bahsi açılmışken söyleyeyim: Kitap aslında bir kısa giriş çalışması serisi için tasarlandığından ötürü olabildiğince kısa tutuldu.) Bu türden kitapların riski, konuya zaten aşına olanları sıkabilecek olması ve konunun yabancıları içinse bir bulmacaya dönüşebilmesidir. Az da olsa özgünlük ve kapsayıcı olma iddiam var; aynı zamanda en az derecede sıkıcı olmaya ve yahut kafa karıştırıcı olmamaya çalışacağım. Marksist edebiyat eleştirisi konusunda olabildiğince açık olmayı hedefliyorum; ancak varolan güçlükler nedeniyle bu hiç de kolay bir görev değil. Yine de umuyorum ki güçlükler sunumdan ziyade konunun kendisine ilişkin olur.

Marksist eleştiri, edebiyatı onu ortaya çıkaran tarihsel koşullar bakımından ele alır ve benzer bir biçimde kendi tarihsel koşullarına karşı da bilinçli olmalıdır. Yani, eleştirisini

şekillendiren tarihsel etmenleri ele almaksızın Georg Lukács gibi Marksist bir eleştirmene ilişkin bir açıklama yapmak, apaçık ki yetersiz kalacaktır. O halde Marksist eleştiriye tartışmanın en değerli yolu Marx ile Engels'ten günümüze doğru tarihsel bir yolculuk yapmak ve böylelikle Marksist eleştirinin köklerinden bu yana tarihsel seyri içerisinde nasıl değiştiğinin haritasını çıkarmaktır. Ne var ki yer darlığı nedeniyle bunu yapmak imkânsızdır. Bu nedenle Marksist eleştiriye dair dört merkezî konuyu seçtim ve çeşitli yazarları bu konular ışığında ele aldım; ayrıca bu durum, pek çok kısaltma ve atlama yapılmasına neden olsa da aynı zamanda konunun bütünlüklü ve tutarlı olmasını sağlar.

Konuşurken Marksizmden bir “konu” olarak bahsediyorum ve böylesi kitaplarda tam da bir tür akademizme katkıda bulunmak gibi gerçek bir tehlike vardır. Şüphe yok ki, yakında Marksist eleştirinin rahat bir biçimde, edebiyata dair Freudcu ve mitolojik yaklaşımları arasına; en azından çok daha kışkırtıcı akademik bir “yaklaşım” olmaya, öğrencilerin yürümesi için çok daha iyi düzenlenmiş bir araştırma alanına sıkıştırıldığını göreceğiz. Bunun gerçekleşmesinden önce kendimize hatırlatmaya değer basit bir gerçek var. Marksizm, insan toplumlarına ve onların dönüşüm pratiğine ilişkin bilimsel bir kuramdır; çok daha somut bir biçimde söylersek, Marksizm anlatısı insanların kendilerini sömürü ve baskıdan kurtarma mücadelesine dair bir hikâyesidir. Bu mücadelelerde akademik bir şey yoktur ve bedelini bunu unutarak öderiz.

Bu mücadelenin *Kayıp Cennet*'in ya da *Middlemarch*'ın Marksist okumasıyla bağlantısı doğrudan doğruya apaçık değildir. Ne var ki Marksist eleştiriye akademik arşivlere hapsedmek büyük bir hatadır; çünkü sahip olduğu önem, merkezî olmasında değil, insan toplumlarını dönüştürmekte oynadığı rolde yatar. Marksist eleştiri, *ideolojileri* –yani, in-

sanlığın çeşitli zamanlarda toplumda yaşadığı düşünceleri, değerleri ve duyguları– anlamayı amaçlayan çok daha geniş çerçeveli kuramsal bir analizin parçasıdır. Ayrıca bu düşüncelerin, değerlerin ve duyguların bazıları yalnızca edebiyatta bulunabilir. İdeolojileri anlamak, aynı anda hem geçmişi hem de şimdiki derinlemesine kavramaktır ve böylesi bir kavrayış özgürleşmemize katkı yapar. Bu kitabı yazarken şuna inanıyordum: Bu meseleleri benimle tartışarak neredeyse kitabın yardımcı yazarları olan, Oxford'taki Marksist eleştiri sınıfımın üyelerine adayabileceğim bir kitap.

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu kitap ilk olarak 1976'da yayımlandı; tam da Batı tarihinin dönüştürmün eşiğinde olduğu bir tarihte. Bunu o zamanlar bilemeyecek olmama karşın siyasal radikalizm dönemi, siyasal tepki dönemine girmek üzereydi. *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi* 1960'ların sonundan 70'lerin ortasına değin süren devrimci düşüncelerin mayalanmasından doğmuştu. Ne var ki, belki de Altmışlar olarak bilinen mitolojik varlığın nihai bir duraksama dönemine girdiği 1970'lerin başındaki petrol kriziyle birlikte Batı ekonomileri zaten yavaş yavaş ekonomik durgunluğa giriyordu ve İngiltere'de Tatchercılık olarak bilinen Batı kapitalizminin tepeden tnağa yeniden kurulmasıyla sonuçlanan bu ekonomik kriz, emek hareketine, toplumsal refaha, demokrasiye, işçi sınıfının yaşam standartlarına ve sosyalist düşüncelere yönelik kuvvetli bir saldırının doğmasına neden oldu. Amerika Birleşik Devletleri'nde ahmak, üçüncü sınıf bir eski aktörün ilkel sağcı fikirleri Beyaz Saray'a girdi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Latin Amerika'dan Asya'ya kadar yayılan sömürgelerin özgürleşme hareketi dalgası nihayetinde tükendi. Dünya, Soğuk Savaş'ın denetiminde durgunlaştı.

Yayımlanışını izleyen birkaç yıl içinde kitabın kendine has gücünü aldığı bütün kültürel iklim ciddi biçimde değişti. 1980'ler boyunca edebiyatta ve kültürel çalışmalarda kuram ilk sırada geliyordu; ancak Marksizm feminizm, postyapısalcılık ve sonra bir parça da postmodernizmin ön koltuğa oturulmasıyla hızla arka sıralara düştü. Kitabın ilk kez yayımlanmasından on üç yıl sonra Sovyet bloğu çöktü; içsel sorunlar, silahlanma yarışı ve Batı'nın ekonomik üstünlüğü onu dizilerinin üstüne çökmeye zorladı. Marksizm pek çoklarına göre –Doğu'da halk talebiyle yıkılarak, Batı'daysa toplumsal dönüşümler ve sağ siyasetlerce defedilerek– kesin olarak ölmüştü.

O halde bu çalışma salt tarihsel bir ilginin sonucu mu? Doğal olarak bir dizi nedenden ötürü böyle olmadığını düşünmek isterim. Herşeyden önce, Marksist Sovyetler Birliği'nde can veren, bir başka ifadeyle yalnızca Hıristiyan Engizisyon'du. İkinci olarak, Marksist düşünceler ayak direyerek Marksist siyasal pratikten daha uzun süre sağ kalmıştır. Çin'in kapitalistleşmesinden ya da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından ötürü Brecht, Lukács, Adorno ve Raymond Williams'ın görüşlerinin artık bir anlamı olmadığını düşünmek garip olurdu. Böylesi bir düşünüşte ironik olan, bunun tam da kültür ile siyaset arasındaki ilişkilere dair mekanistik bir bakış ürettiği için suçlanan “vulgar” Marksizm türünden bir görüşün yansıması olmasıdır. Marksist eleştiri mirası oldukça zengin ve verimlidir; ayrıca tıpkı öteki eleştirel yöntemlerden biri gibi, değerini yalnızca siyasal umutlarını pratikte gerçekleştirip gerçekleştirememesinden değil, sanat eserlerini nasıl açıkladığından almalıdır. Feminist eleştiriye patriyarşiyi yerinden edemedi diye yok sayamayız. Aksine feminist eleştiriye benimsememizin tüm nedeni tam da patriyarşinin hayatta olmasıdır.

Ne var ki, Marksizmde dirimselliğini koruyan yalnızca kültürel ve edebi analizin paha biçilmez bir biçimi de-

ğildir. Takdire şayan *Komünist Manifesto*'nun olup bitenleri nasıl kâhince kavradığına bir bakılmalıdır. Marx ve Engels, küreselleşmiş piyasa güçlerinin saltanatını sürdürdüğü, neden oldukları insani hasara karşı duyarsız olduğu ve zengin ile yoksul arasındaki uçurumun aşılabilir biçimde genişlediği bir dünyayı öngörmüştü. Yaygın siyasal dengesizliğin ortasındaki yoksullaşmış kitleler, zengin ve güçlü küçük bir uluslararası elite karşı karşıya gelecekti. Bunun yalnızca Viktoryen çağın ortasındaki bir döneme ilişkin olmadığını, aynı zamanda bizim küresel durumumuzun dehşet verici, hatasız bir tasviri olduğunu söylemek neredeyse gereksiz.

Marx, kitlelerin bu durumu eli kolu bağlı biçimde seyretmeyeceğini tahmin etmişti. Aslına bakılırsa seyretmediler de. Marksizmin geleneksel olarak öngördüğü üzere direnişin öncüsü olan işçi sınıfının durumu kabul etmediğinden emin olabiliriz. Günümüzde en azından yeryüzünün lanetlileri Batılı proleterlerden ziyade –canlanışıyla getirdiği tüm tehlikelerle birlikte– İslami köktendinciler olmuş gibi görünüyor. Ne var ki, Marx'ın görüşü genel şekli itibarıyla bir buçuk yüzyıl sonra bile son kullanma tarihine yaklaşmaktan çok uzakta ve eğer İslami köktendinciler küresel kapitalizmin hastalıklarına çözüm olmaktan ziyade bu hastalıkların bir semptomuysa o halde klasik alternatif –sosyalizm– hiç olmadığı kadar acil hale gelmiştir. Aslı istenirse köktendinciler, solun başarısızlığının yarattığı boşluğa yerleştiler. Eğer sol, böylesi bağınazlıkların doğmasına neden olan küresel yıkımlarla baş etme vaadini gerçekleştirmeyi başarabilseydi, Dünya Ticaret Merkezi'nin halen tek parça olabilecek olması havsalamıza sığardı.

Aslına bakılırsa Marksizm çağımızda karmaşalı tarihindeki en büyük mağlubiyetinin acısını çekiyor. Ama neden? Sistem büyümesini engellediği, bilincin ötesinde değişimler olduğu, böylelikle Marksist kuramlar lüzumsuz hale gel-

diğinden mi? Aslında tam tersi. Tam da sistem hiç olmadığı kadar güçlü ve yaygın hale geldiğinden, siyasal sol böyle-
si bir kopuşa muktedir olmadığını kanıtladı. Ayrıca pişman-
lık duyan kimi solcular, kuramlarının onları yanlış yönlendirdiği hükmünü, listenin başına koymaya karar vererek bu başarısızlığı uygun bir biçimde ussallaştırabildiler.

Elbette Marksist eleştiri bu başarısızlığı tersine çevirmeye kendi başına fazla bir şey yapamayacaktır. Aslına bakılırsa Marksist eleştiri, kültürün son kertede insanların sayesinde yaşadığı bir şey olmadığını iddia eden kültürel materyalizmin bir parçasıdır. Ne var Marksist eleştiri göz ardı edilemez; her önemli siyasal mücadele, bir düşünceler mücadelesi içinde yer alan öteki şeylerden yalnızca birisidir. Bu, insan bilimlerinin merkezî bir alanındaki mücadeleye katkı yapmaktır; elinizdeki kitabın yazılma nedeni tam da budur.

TERRY EAGLETON

2002